

Анотація
В.И.Плахтій

Теоретические основы изучения уровня развития нравственного сознания личности

В статье рассматриваются теоретические основы изучения состояния нравственного сознания подрастающего поколения.

Ключевые слова: поступок, деятельность, человекоцентризм, нравственность, нравственное воспитание, нравственное развитие, нравственное сознание, стадии и уровни нравственного развития личности.

Summary
V.I.Plakhtii

Theoretical Basis of Study of the Level of the Personality's Moral Consciousness Development

Theoretical bases of study of the state of moral consciousness of the growing generation are examined in the article.

Key-words: action, activity, human centrism, morality, moral education, moral development, moral consciousness, stages and levels of the personality's moral education.

Дата надходження статті

„15” листопада 2007 р.

УДК 37.013.78 (045)

В.А.ПОЛЩУК,

доктор педагогічних наук, професор

(м.Тернопіль)

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ЯК НАУКОВА ОСНОВА ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті обґрунтовується значення соціальної педагогіки як наукової основи здійснення соціальної політики сучасного українського суспільства. Через узагальнення поглядів науковців виокремлено основні функції соціальної педагогіки.

Ключові слова: соціальна педагогіка, соціалізація, якість життя, соціальна політика.

Постановка проблеми в загальному вигляді... На початку ХХІ століття у нашій країні спостерігається інтенсивний розвиток соціальної педагогіки як галузі наукового знання і сфери практичної діяльності. Аналіз праць українських і зарубіжних теоретиків і практиків соціально-педагогічної діяльності (О.Безпалько, В.Бочарової, Р.Вайноли, І.Звереві, А.Капської, Л.Мищик та ін.) дає підстави для висновку, що як серед представників різних теоретичних шкіл, так і серед практиків немає єдиного підходу щодо трактування суті соціально-педагогічної діяльності.

Інтенсивність розвитку соціальної педагогіки як науки зумовлена тим, що соціально-педагогічні знання є науково-педагогічним підґрунтям соціальної політики нашої держави, теоретичним фундаментом соціально-педагогічної діяльності.

В умовах, коли існують різні позиції і судження відносно суті соціальної педагогіки як самостійної галузі наукового знання, актуалізуються питання дослідження її гносеологічного аспекту, що сприятиме її ідентифікації. У гносеології виділяють шість основних закономірностей розвитку науки: зумовленість її розвитку потребами практики; відносна самостійність розвитку науки; наступність в розвитку наукових теорій, ідей і понять, методів і засобів наукового пізнання; почерговість у розвитку науки еволюційного і революційного періодів; взаємодія і взаємозв'язок всіх галузей науки; дискусійний характер обговорення питань науки.

Формулювання цілей статті... В даному дослідженні автором здійснено розгляд соціальної педагогіки як наукової основи здійснення соціальної політики сучасного українського суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Закономірно, що місце соціальної педагогіки в системі наук визначається її предметом, тими зв'язками, які складаються між нею та іншими науками. Адже самостійною наукою визнається та область наукового знання, яка має свою об'єктно-предметну сферу дослідження, а також специфічні методи наукового аналізу і перетворення дійсності. Власне тому протягом останнього десятиріччя в Україні з'являються численні обґрунтування самостійності соціальної педагогіки як сфери наукового знання, різноманітні визначення її об'єктно-предметної сфери, які мають за мету розмежування соціальної педагогіки від інших галузей наук.

У літературі зустрічаються різні тлумачення означеного поняття, а саме: як теоретико-методологічної основи соціальної роботи, яка озброює її науково обґрунтованою теорією соціально

педагогічної діяльності та технологічним інструментарієм практичної роботи (А.Арнольдів, М.Бабкін, М.Гур'янова, І.Зимня, В.Краєвський, С.Тетерський, М.Фірсів); як самостійної галузі педагогічного знання (Н.Бура, І.Зверева, А.Капська, Л.Коваль, Л.Міщик та ін.) і як розділу, складової частини загальної педагогіки (В.Бочарова, Б.Вульфів).

Переважає більшість українських дослідників (С.Архипова, О.Безпалько, Р.Вайнола, А.Капська, І.Козубовська, Г.Лактіонова, Л.Міщик, С.Харченко, Л.Штефан та ін.) характеризують соціальну педагогіку як галузь педагогіки, що досліджує особливості становлення та розвитку особистості в різних мікросоціумах соціального середовища [1; 6; 8].

Ми погоджуємося з дослідниками, які стверджують, що у найбільш загальному трактуванні соціальна педагогіка – це наука про соціальне виховання, яке спрямоване на соціалізацію особистості (О.Безпалько, Р.Вайнола; А.Капська, Л.Міщик, Л.Штефан та ін.).

Не можна оминати і той факт, що в окремих роботах М.Бабкіна, В.Бочарової, М.Гур'янової, В.Краєвського, С.Тетерського та ін. зустрічаються трактування соціальної педагогіки як теоретико-методологічної основи соціальної роботи, яка озброєє останню науково обґрунтованою теорією соціально педагогічної діяльності та технологічним інструментарієм практичної роботи, дозволяє своєчасно діагностувати, виявляти і педагогічно доцільно впливати на взаємовідносини в соціумі.

Об'єктом соціальної педагогіки виступає особистість (А.Капська); предметом – процес соціального виховання дітей та молоді в умовах різних рівнів соціального середовища [1; 8]. Більшість дослідників сходяться на думці, що предметом соціальної педагогіки є процес педагогічного впливу на соціальну взаємодію людини на протязі всіх вікових періодів життя і в різноманітних сферах її мікросередовища.

Трактуючи у якості свого об'єкта цілісну систему соціальних взаємодій людини у сфері її найближчого оточення, основним призначенням соціальної педагогіки як галузі науки є:

- формування основ педагогічного мислення у різних суб'єктів соціуму, актуалізуючи особливу значимість у сучасній соціальній ситуації використання і розвитку людських ресурсів як головного надбання країни;
- вивчення особливостей таких соціально-педагогічних процесів: соціалізація, адаптація, реабілітація, профілактика, корекція, перевиховання;
- виявлення та педагогічно доцільне використання можливостей соціальних факторів, які впливають на людину на різних вікових етапах її розвитку;
- вивчення виховних можливостей різних соціальних інститутів;
- формування здатності і вміння приймати в соціальній практиці (у всіх сферах соціальної політики) ефективні (з точки зору педагогічної доцільності) рішення, адекватні конкретним особистісно середовищним ситуаціям;
- створення педагогічних технологій попередження впливу негативних факторів соціального середовища на становлення особистості [1; 7; 8].

За нашим переконанням, в умовах непростого сьогодення завдання і функції соціальної педагогіки мають розширюватися у контексті обґрунтування і реалізації оптимальних умов для саморозвитку, самореалізації і педагогічно доцільної самоорганізації життєдіяльності кожної конкретної людини у суспільстві.

Узагальнений аналіз робіт свідчить про виокремлення дослідниками основних функцій соціальної педагогіки: теоретико-пізнавальної, прикладної і гуманістичної [2, 9]. Теоретико-пізнавальна функція проявляється в тому, що соціальна педагогіка накопичує знання, синтезує їх, прагне відтворити найбільш повну картину процесів і явищ, які вона вивчає у сучасному суспільстві, описує і пояснює їх, виявляє їх глибинні основи. Прикладна функція пов'язана з пошуком шляхів і способів, виявленням умов ефективного здійснення соціально-педагогічного впливу. І, нарешті, гуманістична функція проявляється у розробці цілей вдосконалення соціально-педагогічних процесів, які створюють сприятливі умови для розвитку особистості та її самореалізації.

Тенденції розвитку соціальної педагогіки, як науки, доцільно розглядати в двох аспектах – змістовому й організаційному. У соціальній педагогіці формуються ідеї, теорії, концепції, парадигми, методика, технології і т.п. – це науково-змістовий і науково-методичний рівень наукового знання. Організаційний аспект стосується питань управління розвитком науки, що здійснюються в рамках державного і суспільного регулювання через соціальні замовлення в системі академічної і вузівської науки.

У сучасних умовах перебудови всієї системи відносин в суспільстві значно зросла роль соціальної педагогіки як науки у сфері практичної діяльності. Соціальна педагогіка як наукове гуманітарне знання і соціальна практика служить індикатором соціального благополуччя, у певній мірі є соціально-політичним фактором і громадсько-державним інструментом гармонізації суспільних відносин.

Шлях „явище – поняття – термін – категорія” для всіх наук є дуже довгим, інколи потрібні десятиліття, щоб після довгих суперечок, дискусій, доказів, повторювань досліджень прийти до категорій – „провідних” понять, які визначають предмет науки.

Соціальна педагогіка за своєю природою – міждисциплінарна наука, тому що вона об’єднує знання про процес соціального виховання людини в контексті її соціалізації, про переборення нею особистісних і соціальних проблем самостійно при полегшуючій (діагностичній, корекційній, реабілітаційній) допомозі іншої людини – соціального педагога. У структурі цієї нової науки, що знаходиться у стадії становлення, проходять складні процеси інтеграції, де домінуючим фактором є не лідерство однієї з наук, а спільність їх об’єкта: взаємодія людини як самої з собою, так і з іншими людьми, з соціумом.

Учені прогнозують розвиток соціальної і соціально-педагогічної роботи у ХХІст. як технології сприяння формуванню, здійсненню реабілітації життєвих сил людини. Стратегічна мета розвитку України має полягати у забезпеченні прогресу, який має стійку соціальну спрямованість. Конвенція Міжнародної організації праці „Про основні цілі та норми соціальної політики”, прийнята на сорок шостій сесії Генеральною конференцією Міжнародної організації праці (Женева, 6 червня 1962р.) проголосила ідею сприяння прогресу в сфері соціального забезпечення, зокрема, що „...економічний розвиток має бути основою соціального розвитку” і що на міжнародному, регіональному і національному рівнях необхідно вживати заходів для сприяння в сфері соціального забезпечення [4, 688]. Генеральний Директор ООН з питань науки і культури (ЮНЕСКО) Ф.Майор на Другому Міжнародному Конгресі ЮНЕСКО з технічної і професійної освіти „Освіта і підготовка на протязі всього життя” (м. Сеул, Республіка Корея, 26-30 квітня 1999р.) наголосив, що головним показником ступеня цивілізованості і держави, і суспільства є стабільний стійкий соціальний розвиток, оскільки він означає такий стан, за якого „кожна людина задовольняє свої матеріальні потреби і має рівні можливості для реалізації свого потенціалу”. На цьому Конгресі освіта була визнана „...найбільш ефективним засобом підвищення якості життя..., найбільш ефективною зброєю у боротьбі з бідністю і нетерпимістю” [5].

У сучасних соціально-економічних умовах в Україні суспільством і спеціалістами усвідомлюється потреба у соціально-педагогічних знаннях і ефективній соціально-педагогічній діяльності, в розробці соціально-педагогічної парадигми суспільного розвитку, в практичній реалізації створених на її основі моделей і технологій діяльності, адекватних національним і соціокультурним умовам нашої країни.

Необхідною передумовою успішної соціально-педагогічної діяльності в нашій країні є розумна соціальна політика держави. Під соціальною політикою розуміють діяльність держави з соціального захисту малозабезпечених верств населення, надання соціальної допомоги безробітним, людям похилого віку, дітям, інвалідам та іншим соціально незахищеним групам населення. Проте, на думку багатьох вчених, політиків, під соціальною політикою варто розуміти діяльність, пов’язану із задоволенням життєво важливих соціальних потреб не окремих груп чи верств населення, а всього населення країни [9, 188]. Таке широке трактування соціальної політики нам здається принципово важливим. Соціальна політика має бути головною функцією будь-якої держави. У Конвенції Міжнародної організації праці „Про основні цілі та норми соціальної політики”, підкреслено, що будь-яка політика має бути спрямована на досягнення добробуту й розвитку населення, а також на заохочення його прагнення до соціального прогресу [4, 688].

Уявлення про державу, як соціальний механізм, який покликаний здійснювати розумну соціальну політику, є, на наш погляд, вкрай важливим і своєчасним. Проте звідси випливає, що до функцій державного управління належать не тільки законодавчі, виконавчі, судові і традиційні функції менеджменту (планування, організація, регулювання, контроль), але й функції створення оптимально сприятливих умов для задоволення життєво важливих соціальних потреб, для життєдіяльності всіх громадян країни, виявлення соціальних проблем, прийняття заходів щодо їх попередження, контролю за реалізацією рішень, аналіз результатів рішень. Таким чином, розширене розуміння соціальної політики зумовлює розширення функцій соціального управління. Аналіз свідчить, що ці функції діючим механізмом державного управління виконуються без належного наукового обґрунтування.

На думку міжнародних експертів, про розумність здійснюваної державою соціальної політики можна судити за індексом розвитку людського потенціалу (ІРЛП), який включає три основні позиції: середню тривалість життя, рівень освіти і доходи населення. Згідно даних ООН, Україна за рівнем ІРЛП знаходиться у восьмій десятці країн світу [9, 187].

Основними цільовими установками соціальної політики повинні стати не часткові проблеми рівня та умов життя, а **якість життя** населення. Сьогодні низька якість життя більшості українців зумовлюється не тільки їх матеріальним становищем, але й відсутністю соціального, життєвого

комфорту, страхом за своє життя і життя своїх рідних, невпевненістю в завтрашньому дні, негараздами з моральними основами буття.

При такому трактуванні стратегічної мети соціальної політики держави предметом соціальної політики стають ... відносини у сфері науки, освіти, культури, охорони здоров'я, спорту, ... проблеми якості життя і життєвих стандартів [7, 277]. Необхідною науковою базою обґрунтування і реалізації соціальної політики в сучасному суспільстві, особливо в прийнятті конкретних рішень з проблем освіти, охорони здоров'я, працевлаштування, зайнятості, сім'ї, дітей, молоді, інвалідів, людей похилого віку, інших категорій клієнтів з особливими потребами є соціальна педагогіка.

Висновки... На сучасному етапі розвитку нашої держави спостерігається зростання ролі соціальної педагогіки не тільки як наукової бази обґрунтування соціальної політики, але й як:

- фундаментальної і прикладної основи розвитку сучасної системи соціальних інститутів, що означає здійснення всієї соціальної і соціально-педагогічної діяльності на основі принципів формування педагогічно інструментованих відносин в соціумі, використання форм і технологій, що базуються на фундаментальних педагогічних закономірностях;

- важливого чинника соціалізації соціуму, важливого регулятора відносин в системі „особистість – суспільство”, впливу на особистість, особливо у сфері її впливу на гуманізацію суспільних відносин, на саморозвиток, самовдосконалення, самозахист особистості, на підготовку кожної людини до педагогічно доцільної самоорганізації життєдіяльності і життєтворчості;

- вагомого чинника актуалізації і здійснення соціально-педагогічної діяльності спільнот, громади (територіальних, особливо сільських громад, релігійних громад і об'єднань, молодіжних угруповань, дитячих і юнацьких молодіжних об'єднань та ін.).

Запровадження посади соціального педагога у закладах освіти, культури, у правоохоронних органах, інтернатах, дитячих будинках, у військових частинах дозволить сформувати дієву соціально-педагогічну інфраструктуру. Одночасно соціально-педагогічний аспект вимагає істотної корекції змісту і форм діяльності багатьох традиційно діючих закладів освіти, культури, охорони здоров'я, органів правопорядку, соціального захисту та інших.

Виходячи із аналізу теорії і практики соціальної/соціально-педагогічної діяльності зарубіжних країн, можемо стверджувати, що сферами професійної соціально-педагогічної діяльності мають стати не тільки навчально-виховні заклади, сім'я, освіта, але й сфера трудової діяльності, оздоровлення, соціально-педагогічної реабілітації та адаптації, соціальний захист, забезпечення охорони прав і свобод різних груп людей та інші сфери соціальної діяльності людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й.Капська, О.В.Безпалько та Р.Х.Вайнола. Загальна редакція А.Й.Капської. – К., 2002. – 164с.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. – К.: Логос, 2003. – 134 с.
3. Бочарова В.Г. Профессиональная социальная работа: личностно-ориентированный подход. Монография. – М., 1999. – 246с.
4. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці (1919 – 1964 рр.). У 2-ох т. – Женева: Міжнародне бюро праці, 1966. – Т.1. – 776 с.; – Т.2. – С.779-1560.
5. Материалы Второго Международного Конгресса ЮНЕСКО по техническому и профессиональному образованию „Образование и подготовка на протяжении всей жизни: мост в будущее”. г.Сеул, Республика Корея, 26-30 апреля 1999 г. – Астана: Министерство здравоохранения, образования и спорта Республики Казахстан, 1999. – 88 с.
6. Міщук Л.І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи. Монографія. – Запоріжжя, 1999. – 247с.
7. Обучение социальной работе: состояние и перспективы. Материалы Международных Конгрессов Школ социальной работы. – М.: АСПИСР РФ, 1997. – 283 с.
8. Соціальна педагогіка: Підручник // За ред. проф. А.Й.Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256с.
9. Франчук В.И. Общая теория социальных организаций. – М.: МГСУ „Союз”, 2001. – 236с.

Аннотация

В.А.Полищук

Социальная педагогика как научная основа социальной политики современного украинского общества

В статье раскрывается значение социальной педагогики как научной основы социальной политики современного украинского общества. Посредством обобщения взглядов ученых определены главные функции социальной педагогики.

Ключевые слова: социальная педагогика, социализация, качество жизни, социальная политика.

Summary

V.A.Polishchuk

Social Pedagogics as the Scientific Basis of Social Policy of the Modern Ukrainian Society

The significance of the social pedagogics as the scientific basis of social policy of the modern Ukrainian society is disclosed in the article. By the use of generalization of views of the scientists main functions of social pedagogics are determined.

Key-words: *social pedagogics, socialization, quality of life, social policy.*

Дата надходження статті

„27” вересня 2007 р.

УДК 371.13 + 374.31 (045)

Ю.Й.ПОЛІЩУК,

*доктор педагогічних наук, професор
(м.Тернопіль)*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО УЧАСТІ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

В статті розкрито механізм підготовки майбутніх учителів до участі у соціально-педагогічній діяльності молодіжних об'єднань різної спрямованості.

Ключові слова: *молодіжні об'єднання, саморозвиток, соціально-педагогічна діяльність, професійна діяльність.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Суттєвим чинником соціалізації молодого покоління в сучасній Україні постає виникнення і діяльність сотень громадських молодіжних об'єднань, що не може не викликати суспільного і науково-педагогічного інтересу до них. Відповідно, проблема комплексного соціально-педагогічного осмислення суті їхньої соціальної і виховної діяльності, місця і ролі в структурі соціалізації підростаючих поколінь набуває особливого значення.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розгляд питання підготовки майбутніх учителів до участі у соціально-педагогічній діяльності молодіжних об'єднань.

*Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Проведені нами дослідження дозволили здійснити класифікацію громадських молодіжних об'єднань на дві великі групи: **одновікові** молодіжні об'єднання (до них входить молодь 16-28 рр.) і **різновікові** (дитячі) молодіжні об'єднання (до них входять діти, підлітки і молоді люди). У свою чергу одновікові об'єднання нами класифікуються на: молодіжні об'єднання, діяльність яких спрямована на поглиблення в країні демократичних процесів та на побудову в Україні громадянського суспільства; молодіжні об'єднання саморозвивального і самовиховного спрямування; професійно спрямовані молодіжні об'єднання; громадські об'єднання молодих юристів та об'єднання молоді правовохисного характеру; молодіжні об'єднання науково-дослідницького спрямування; молодіжні об'єднання, діяльність яких спрямована на розвиток міжнародного співробітництва з молоддю інших країн; молодіжні об'єднання, які здійснюють волонтерську діяльність; молодіжні об'єднання, в основі діяльності яких знаходиться взаємодопомога соціального характеру; громадські об'єднання студентської молоді, громадські об'єднання жіночої молоді; молодіжні об'єднання мистецько-культурологічного спрямування; молодіжні об'єднання фольклорного спрямування; молодіжні об'єднання екологічного спрямування; молодіжні об'єднання історично-просвітницького спрямування; молодіжні об'єднання національних меншин в Україні; молодіжні об'єднання спортивно-туристичного спрямування; молодіжні об'єднання, які поєднують світський характер діяльності з певною релігійною спрямованістю; молодіжні об'єднання релігійного спрямування.*

Класифікація різновікових організацій здійснена на підставі пріоритетної спрямованості їхньої діяльності: різновікові об'єднання виховної і саморозвивальної спрямованості; різновікові об'єднання спортивно-туристичної спрямованості; різновікові об'єднання екологічного спрямування; різновікові об'єднання патріотично-виховного спрямування.

Зазначена класифікація здійснена на основі аналізу основних структурних компонентів діяльності молодіжних об'єднань, що дозволило виявити критерії, які й були покладені в основу їхньої соціально-педагогічної класифікації. В результаті проведеного дослідження доведено, що основним і визначальним критерієм є пріоритетна спрямованість діяльності об'єднань. Проте не всі молодіжні об'єднання можна піддати класифікації на основі зазначеного критерію. Це спричинило введення таких додаткових критеріїв як: національний склад (молодіжні об'єднання національних меншин), гендерний аспект (об'єднання жіночої молоді), особливості світоглядних